

Szóbeli tan – Rabbinikus irodalom

Válogatott fejezetek a Misnából

2. Avot 1: *a hagyomány láncolata*

Biró Tamás

birot@or-zse.hu, <http://birot.web.elte.hu/>

2021. február 16.

Praktikus dolgok (ismétlés)

- A kurzus honlapja: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-Misna/>

Kérdés az előző heti előadással kapcsolatban?

<http://birot.web.elte.hu/Misna> (a félév végéig)

- Sillabusz: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-Misna/Misna-2021.pdf>

- Biró Tamás: birot@or-zse.hu , birot@birot.hu

<http://birot.web.elte.hu/>, <http://www.birot.hu/>

- Fogadóóra: csütörtök 14:00 – 15:30 + email-es egyeztetés alapján.

- Pótlás, ha elmaradna óra?

Praktikus dolgok (ismétlés)

1. éves MA-sok számára:

- A kurzus kódja: KT-103
- A kurzus kreditértéke: 4 kredit (azaz $4 \times 30 = 120$ munkaóra)
- A kurzus időpontja: Kedd 10:15 – 11:45, Teams
- Kurzusleírás: <http://birot.web.elte.hu/courses/2021-Misna/Misna-2021.pdf>.

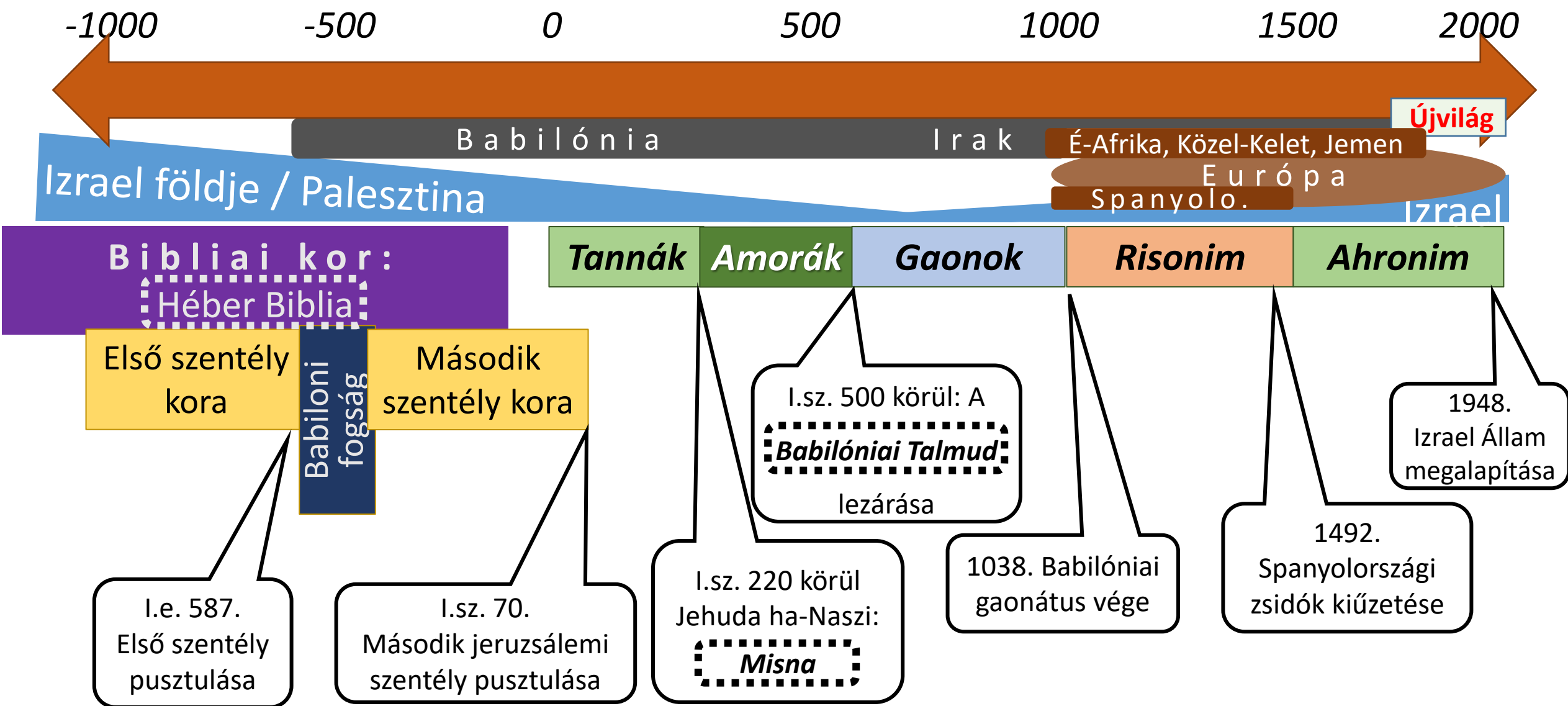
A jegyszerzés módja (ismétlés)

Pedagógiai cél: folyamatos munka + a jegy többféle elemből álljon össze, ne csak egyetlen teljesítménytől függjön.

- Max. 4×10 pont: az egyes feladatokkal a félév során.
Aki többet ad be, annak a legjobb négy alkalom számít be a jegybe.
- Max. 30 pont: *take-home* vizsga során.
- Max. 30 pont: szemináriumi dolgozattal (ld. az előző dián).
- Nem kap félév végi aláírást az,
aki legalább két alkalommal nem adott be feladatot a félév során.
- Max. 100 pont. Az elégséges alsó ponthatára 50 pont.
A jeles alsó ponthatára 85 pont.

Történelmi áttekintés

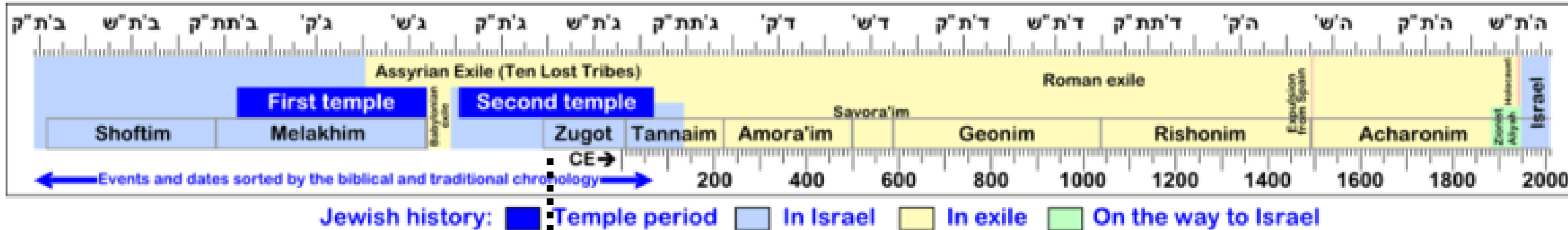
A zsidó történelem dióhéjban zanzásítva

Mi a Misna?

*Sok lépésben
fogjuk finomítani*

- Zsidó történelem és a (rabbini) zsidó vallás forrásai dióhéjban

Héber Biblia (TaNaKh תנ"ך):

- Tóra (תורה)
- Próféták (Neviim, נביאים)
- Szentiratok (Ketuvim, כתובים)

Rabbini irodalom:

- Késő-ókor: Misna, Talmud, midrások...: *tannák* és *amorák*
- Középkori és újkori rabbini irodalom: *gaonok*, *risonim*, *ahronim*.

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva)

*Történelemórakon
finomítandó*

- Bibliai narratíva, a hagyományos (de nem a vallásos zsidó) történetírás évszámaival:
i.e. 13. sz.: Egyiptomi kivonulás, pusztai vándorlás, 1010-970: Dávid királysága,
970-930: Salamon királysága, első szentély, 930: Júda és Izrael kettéválása.
- Első szentély kora és a babiloni fogság:
721: Északi királyság (Izrael) pusztulása,
587 (586): Első jeruzsálemi szentély pusztulása, 586-536 : Babiloni fogság.
- Második szentély kora:
539-332: Perzsa korszak 516: Második szentély felépítése
332: Nagy Sándor Jeruzsálemben 320-: Júda ptolemaida uralom alatt
198-167: Júda szeleukida uralom alatt 167-: Hasmoneus felkelés
i.e. 63: Pompeius Jeruzsálemben 66-70: Zsidó háború Róma ellen
i.sz. 70: Jeruzsálem és a második szentély pusztulása 132-135: Bar Kochba.

Excursus: a zsidó történelem kulcsévszámai

(erősen hagyományos narratíva)

*Történelemórakon
finomítandó*

- Késő ókor:
200 körül: Jehuda ha-Naszi és a *Misna*
350 (450) k.: *Palesztinai Talmud* lezárása
500 körül/után: *Babiloni Talmud* lezárása.
- Középkor:
638: Arab hódítás Palesztinában
1038: Gaoni korszak vége Babilóniában
1040-1105: Rasi (Rabbi Slomo Jic'haki)
1135/8-1204: Maimonides
1492: Zsidók kiűzése Spanyolországból.
- Újkor:
1488-1575   Rabbi Jozsef Karo
1729-1786:   Moses Mendelssohn
19(41)-1945   Holocaust
1948:   Izrael Állam megalapítása.
- **Misnai kor kapcsán lásd még:** Fonrobert & Jaffee (eds., 2007), pp. xiii-xvi.
- **Dióhéj ld. még:** Simon Dubnov, *A zsidóság története* függeléke.

A klasszikus rabbinikus irodalom térben és időben (ismétlés)

*Sok lépésben
fogjuk finomítani*

	Palesztina	Babilónia
<i>Tannaitikus kor:</i> (kb. 70 – kb. 220)	Misna Toszefta Halakhikus midrásgyűjtemények ...	---
<i>Amorai kor:</i> (kb. 220 – kb. 500)	Jeruzsálemi Talmud aggadikus midrásgyűjtemények ...	Babilóniai Talmud

A klasszikus rabbinikus irodalom térben és időben (ismétlés)

*Sok lépésben
fogjuk finomítani*

	Palesztina	Babilónia
<i>Tannaitikus kor:</i> (kb. 70 – kb. 220)	Misna Toszefta Halakhikus midrásgyűjtemények ...	---
<i>Amorai kor:</i> (kb. 220 – kb. 500)	Jeruzsálemi Talmud aggadikus midrásgyűjtemények ...	Babilóniai Talmud

A Misna szerkezete

Rabbi Jehuda ha-Naszi ('a fejedelem')
i. sz. 200-220 körül.

- Hat rend (*szeder*, סדר)

1. *Zeraim* ('magvak')

2. *Moed* ('ünnep, idő')

3. *Nasim* ('nők')

4. *Nezikin* ('károk')

5. *Kodasim* ('szentségek')

6. *Tohorot* ('tisztaság[ok]')

- 63 traktátus (*maszekhet / maszekhta*, מסכת / מסכתא)

- 525 fejezet
(*perek*, פרק)

- 4224 misna משנה
(kisbetűvel!)

Minden héten kb. 1 fejezetet olvasunk a szövegolvasásokon

Ezen a héten:

Nezikin rend > *Avot* traktátus > 1. fejezet

Jövő héten:

Zeraim rend > *Berakhot* traktátus > 1. fejezet

FACTSHEET:

Avot traktátus

- Rend (*szeder*): *Nezikin* ('Károk'; a Misna 4. rendje)
- Traktátus (*maszekhet*): *Avot* ('Atyák'; a renden belül a 9. traktátus)
- Fejezetek száma: 5 (+1 = *Kinjan Tora*, utólag hozzácsapva)
- Fő téma: etika, egyes rabbik erkölcsi útmutatásai, a „rabbini foglalkozás” (tanulás, tanítás, bírászkodás...) módszertana, és elsősorban a rabbini értékrend, amelynek középpontjában a Tóra-tanulás van.
- Tórai forrás, alapszöveg, háttér: nincs.
- Érdekesség: egyetlen olyan traktátus, amely kizárólag *aggádikus* jellegű.

Két alapfogalom: *halákha* és *aggáda*

- Halákha (הלכה): a zsidó vallásjog rendszere

A szó eredete: *h.l.k.* gyök 'menni' > 'menés' > 'járandó út'

NB: Ellenzem, hogy fogalmak meghatározását összekeverjük a fogalmat megjelölő szó eredetével.

- Aggáda (אגדה, eredetileg: 'elbeszélés'): „minden más, minden ami nem halakha”

- Narratívák: (a szó mai jelentése: 'legenda, mítosz')
  - Bibliai elbeszélések és azok értelmezése
  - Biblia utáni történetek (pl. rabbik élete, a II. Szentély lerombolása)
- A vallásjogi rendszerbe nem szigorúan illeszkedő erkölcsi tanítások, útmutatások
- (Hittételek)
- Folklór: mesék, viccek, példabeszédek, stb. De halákhán kívüli népszokások, babonák is.

Nincs mindig éles határ: szokások fokozatos halakhizálódása...

Misna *Avot* 1. fejezet

<http://birot.web.elte.hu/courses/2021-Misna/readings/Misna-Avot1.pdf>

„A kultúra szemüvegén keresztül”

Nézőpontok

ISMÉTLÉS

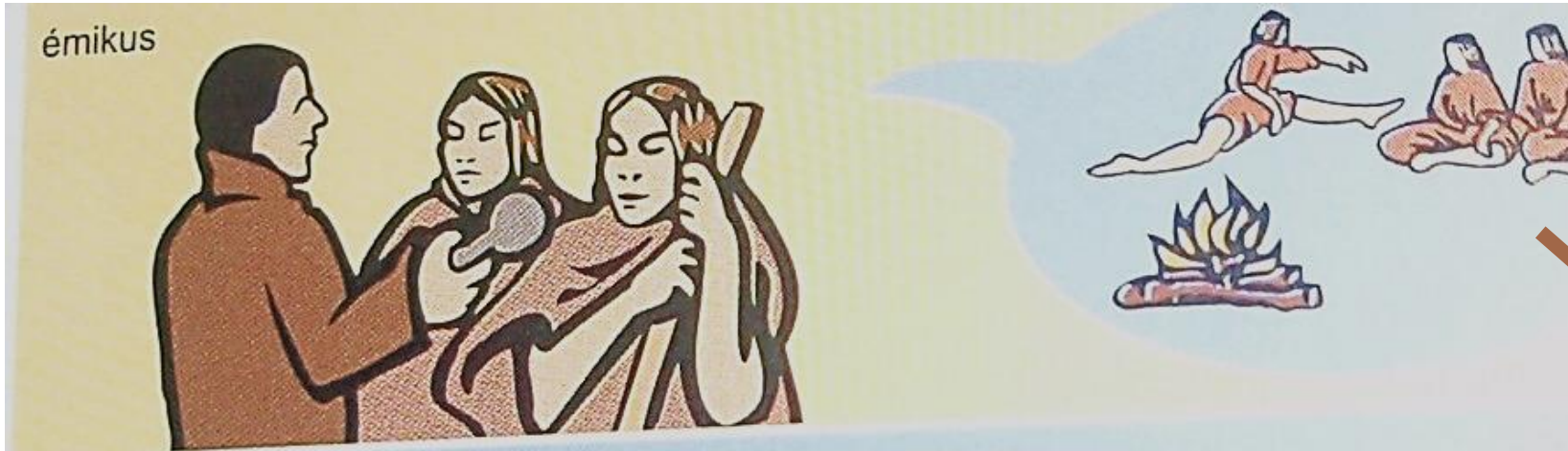
„madár-távlatból”

émikus

vs.

étikus

- Émikus:

- Étikus:

1. a kutató

3. a kutató által kutatott vallási rítus

2. az informáns = adatközlő

Avot 1: a hagyomány/szóbeli tan láncolata

„Mózes megkapta a [szóbeli (és írott)] Tórát a Szinájon, majd továbbadta”
→ Jozsué → „vének” (tanácsa) → próféták

→ Nagy Gyülekezet (*Kneszet ha-Gedola*,
a talmudi hagyomány szerint 120 fős, és a perzsa korszakban létezett volna)

→ Simon ha-Cadik ('az igazságos', a Nagy Gyülekezet utolsó tagja) → Szokhói Antigonosz

→ párok (*zugot*)

utolsó (ötödik) pár: *Hillél* és *Sammáj*

(Nagy) Szanhedrin: 71 fős „legfelső bíróság”.
Élén *naszi* ('elnök') és *av bét din* ('bíróság atyja').

→ *tannák*,

És azon belül a hagyomány szerint Hillél családjából származó *naszik*.

Cél: a rabbinikus Biblia-értelmezés legitimációja a konkurens értelmezésekkel szemben!

Párok (zugot):

kb. i.e. 2-1. század

(makkabeus felkeléstől Heródesig)

- *Joszé b. Joezer és Joszé b. Joḥanan*
- *Jehosua b. Perahja és Nittaj ha-arbeli*
- *Jehuda b. Tabbaj és Simon b. Setah*
- *Semaja és Avtaljon*
- *Hilléel és Sammáj*

b. = ben, fia a következőnek

A Hillél-dinasztia:

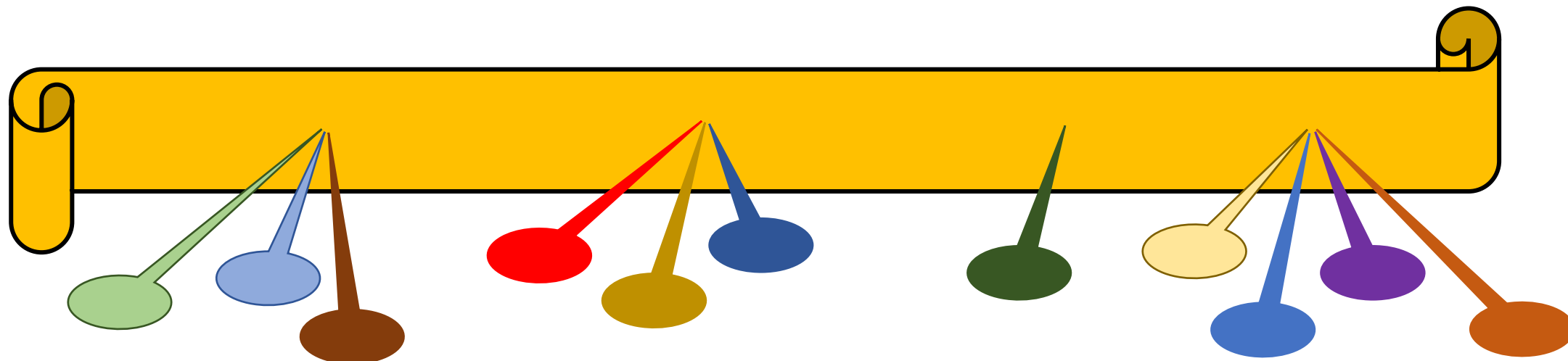
naszik („patriarkák”)

- *Hilléel* (i.e. kezdete előtti évtizedek; babilóniai)
- *Simon b. Hillél* Gamliel /
Gamaliel
- *I. Rabban Gamliel (b. Simon), „az idősebb”*
- *I. Simon ben Gamliel* (i. sz. 70 előtti évtized)
- *II. Rabban Gamliel (b. Simon), „a javnei”*
- *II. Simon ben Gamliel*
- *Juda ha-Naszi, „a Szent”* (a Misna szerzője)

Utódok 415-ig (VI. Rabban Gamliel) naszik. Pl. II. Hillel.

Legalábbis a
hagyományos
történetírás
szerint

Bibliaértelmezés, hagyománycsomagok, rabbiniikus művek (*Misna, midrásgyűjtemények, Haggáda*)

midrásgyűjtemények:
- halákhikus midrások

Misna
Toszefta

széderesti
Haggáda

- aggádikus midrások

barajták

Jeruzsálemi Talmud
Babilóniai Talmud

??

TANAITIKUS

KORSZAK

AMÓRAI

KORSZAK

A „hagyománycsomagok” elrendezési formái:

- *Midrásgyűjtemények:* a bibliai szöveg rendjében
- *Misna, Toszefta:* tematikusan: 6 rend, 63 traktátus (→ fejezetek, misnák)
- *Barajta:* szabadon „lebegő” hagyománycsomag, amelyet a két Talmud egyikében idéznek.
- *Haggáda:* a peszahi széderest rendje
- ?? szabadon „lebegő” hagyománycsomag, amely elveszett, vagy más formában maradt fenn (pl. utalások pijjutokban, középkori kommentárok)

A Misna szerkezete

(ismétlés)

- Hat rend (*szeder*, סדר)

1. *Zeraim* ('magvak')

2. *Moed* ('ünnep, idő')

3. *Nasim* ('nők')

4. *Nezikin* ('károk')

5. *Kodasim* ('szentségek')

6. *Tohorot* ('tisztaság[ok]')

- 63 traktátus (*maszekhet / maszekhta*, מסכת / מסכתא)

- 525 fejezet

(*perek*, פרק)

- 4224 misna משנה
(kisbetűvel!)

Jövő hétre:

Zeraim rend > *Berakhot* traktátus > 1. fejezet.

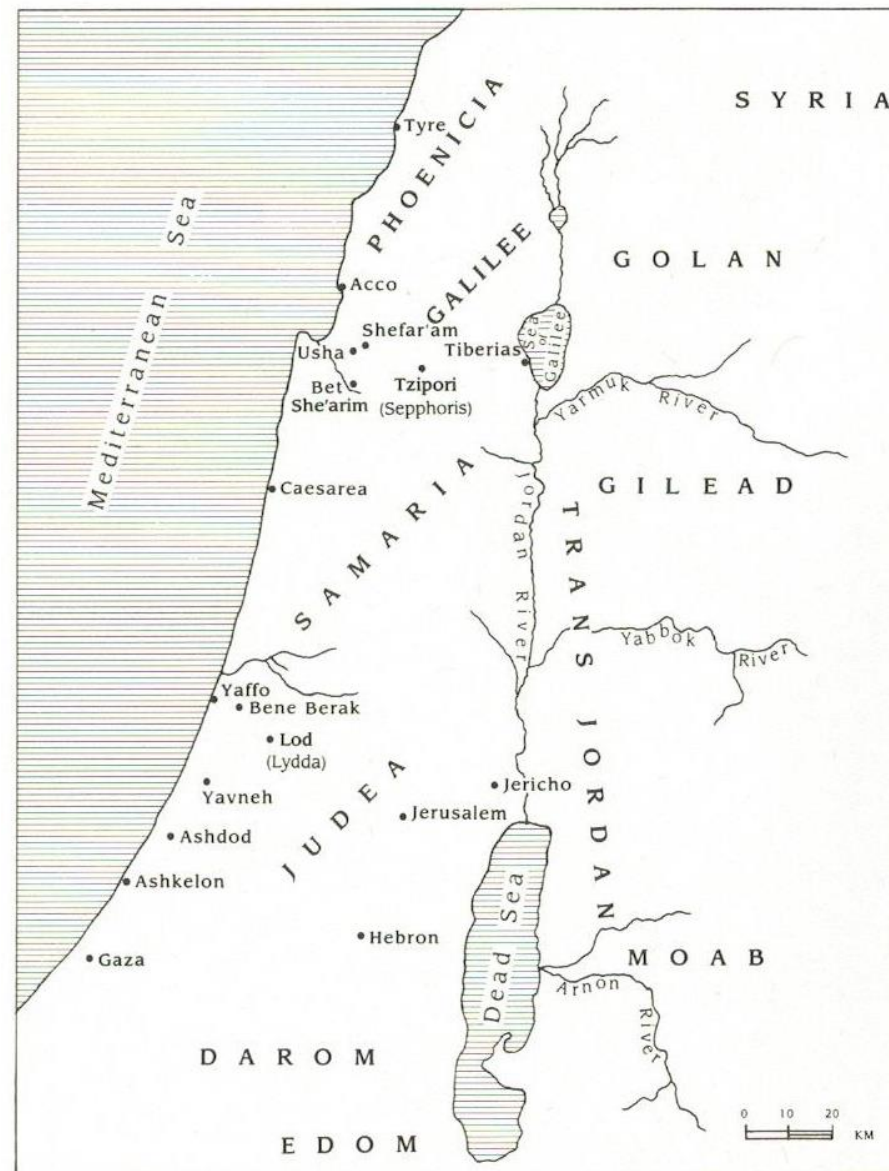
Miért kezdődik a Misna
mezőgazdasági témával?

Társadalomtörténeti háttér

Rabbinikus központok közepes és kisméretű városokban

- (Jeruzsálem i.sz. 70 előtt. De már akkor is létezhetek további farizeus központok.)
- Júda (Dél-Palesztina), i.sz. 70-132:
  - Javne: *Rabban Joḥanan b. Zakkaj, II. Rabban Gamliel, Eleazar ben Azaria...*
  - Bené Brak: *Rabbi Akiva*
  - Lod

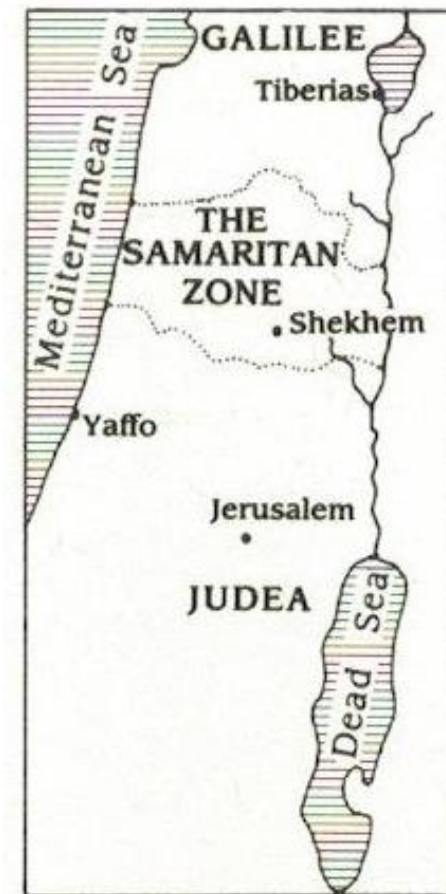
A kép forrása: Adin Steinsaltz, *The Talmud, The Steinsaltz Edition: A Reference Guide* (New York: Random House, 1989), p. 25.

Eretz Israel in the Period of the Mishnah and Talmud

A rabbinikus tevékenység földrajzi mozgása

- Bar-Kohba felkelés (132–135) után
  - áttevéődik a rabbinikus központ Júdából Galileába (Javne > Usa > Bét Searim > Cippori > Tiberias)
- Az amórai korszakban
  - a babilóniai rabbinikus központok fokozatos felemelkedése (a palesztinaiak „rovására”).
- A gáoni korszakban
  - a rabbinikus tevékenység központja Babilónia.
  - Palesztinában *pijjut*-költészet, maszoréták tevékenysége, stb.

Rabbinikus központok közepes és kisméretű városokban

- Galilea (Észak-Palesztina):
  - a *Bar Kohba*-felkelés (132-135) után,
a patriarchátus végéig (425) és tovább:
  - Usa: II. Simon b. Gamliel idején
  - Bét Searim: R. Jehuda Ha-Naszi
  - Tiberiás: Szanhedrin és a patriarchátus
székhelye kb. 235-től, fontos központ
marad az évezred végéig (vö. maszoréták).
  - Caesarea
  - Cippori / Sepphoris

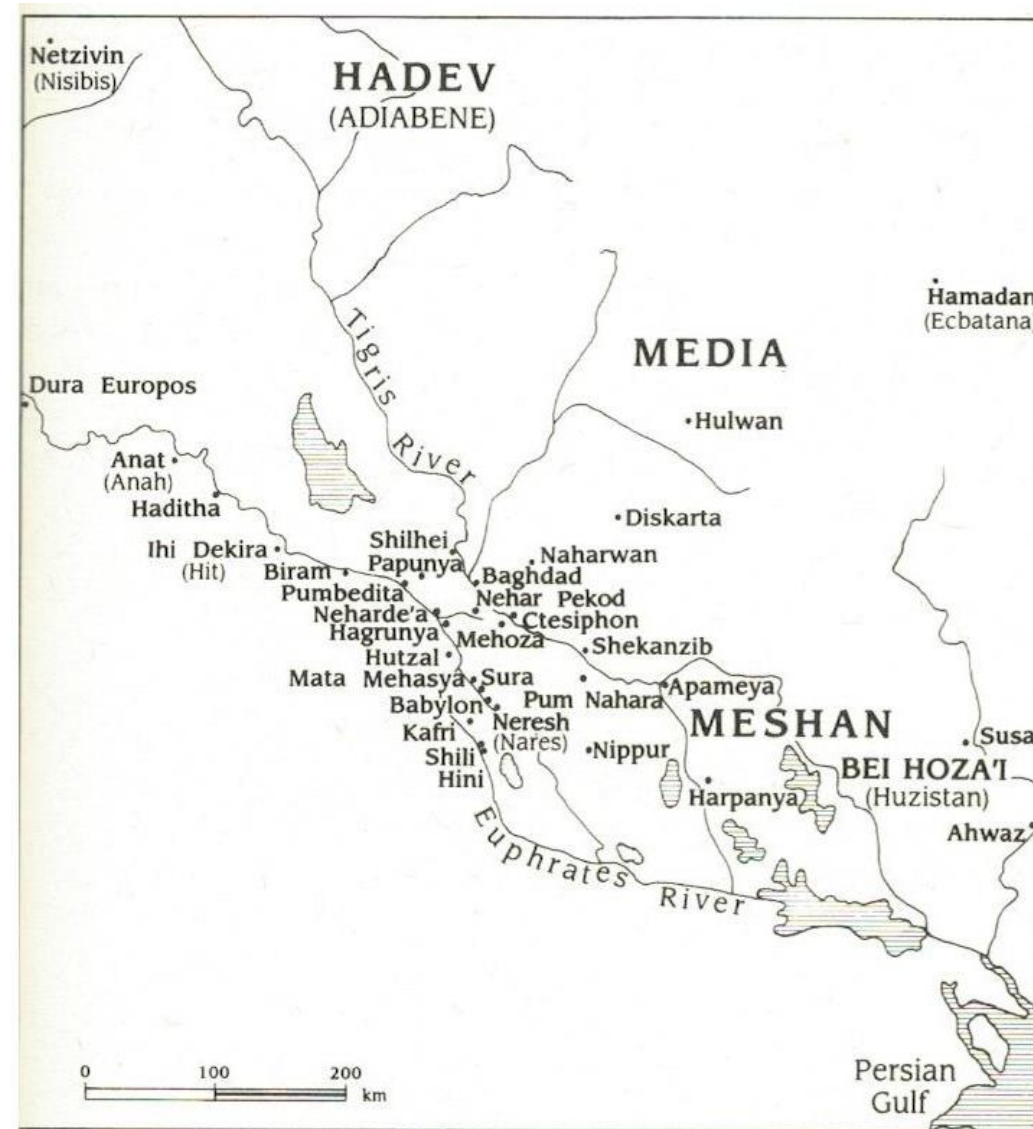
A kép forrása: Adin Steinsaltz, *The Talmud, The Steinsaltz Edition: A Reference Guide* (New York: Random House, 1989), p. 25.

Eretz Israel in the Period of the Mishnah and Talmud

Rabbinikus központok közepes és kisméretű városokban

- Babilónia: (inkább az Eufrátesz mentén)
  - *Szura*: jelentéktelen kisváros Dél-Babilóniában. 220 körül *Rav* megalapítja a jesivát, amely fontos központ marad évszázadokon át. A Babilóniai Talmud szerkesztése.
  - *Nehardea*: fontos zsidó központ, de jesiváját *Smuel* teszi kiemelkedővé. 259-ben lerombolják, jesiva Pumbeditába és Mehozába költözik.
  - *Pumbedita*: jesivája 259-től a gáoni korszak végéig (immár Bagdadban) kiemelkedő.
  - *Mehoza*: nagyobb város, jelentős zsidó lakossággal, egyben fontos rabbinikus központ is.

A kép forrása: Adin Steinsaltz, *The Talmud, The Steinsaltz Edition: A Reference Guide* (New York: Random House, 1989), p. 27.

Babylonia in the Period of the Mishnah and Talmud

A zsidó lakosság nagy része mezőgazdaságból élt

- Az ókori hellenizálódott városi zsidó lakossággal ellentétben...
- ... a Misna és a két Talmud elsősorban falusi és kisvárosi közegben, falusi és kisvárosi közegben élők számára születtek, falusi és kisvárosi közegből származó, falusi és kisvárosi közegben élő rabbik által.
- Mezőgazdaság, helyi kisipar és kiskereskedelem.
Ritka kivételek: pl. távolsági kereskedelem.
- Rabbiniikus központok közepes és kisméretű városokban:
Jeruzsálemben nem élhettek zsidók. A Római Birodalom nagyvárosaiban (pl. Róma, Alexandria) alig ismert rabbiniikus tevékenység. Bagdad csak az arab korban válik rabbiniikus központtá.

A zsidó lakosság nagy része mezőgazdaságból élt

- Az ókori hellenizálódott városi zsidó lakossággal ellentétben...
- ... a Misna és a két Talmud elsősorban falusi és kisvárosi közegben, falusi és kisvárosi közegben élők számára születtek, falusi és kisvárosi közegből származó, falusi és kisvárosi közegben élő rabbik által.
- Mezőgazdaság, helyi kisipar és kiskereskedelem. Ritka kivételek: pl. távolsági kereskedelem.
- Rabbiniikus központok közepes és kisméretű városokban:
Jeruzsálemben nem élhettek zsidók. A Római Birodalom nagyvárosaiban (pl. Róma, Alexandria) alig ismert rabbiniikus tevékenység. Bagdad csak az arab korban válik rabbiniikus központtá.

Misna Berakhot 1:2
mint életmódra
vonatkozó
történelmi forrás?

A zsidó lakosság nagy része mezőgazdaságból élt

- Az ókori hellenizálódott városi zsidó lakossággal ellentétben...
- ... a Misna és a két Talmud elsősorban falusi és kisvárosi közegben, falusi és kisvárosi közegben élők számára születtek, falusi és kisvárosi közegből származó, falusi és kisvárosi közegben élő rabbik által.
- Mezőgazdaság, helyi kisipar és kiskereskedelem. Ritka kivételek: pl. távolsági kereskedelem.
- Rabbiniikus központok közepes és kisméretű városokban:

Jeruzsálemben nem élhettek zsidók. A Római Birodalom nagyvárosaiban (pl. P) alig ismert rabbiniikus tevékenység. Bagdad csak az arab korban válik rabbiniikus központtá.

*Misna Berakhot 1:2
mint életmódra
vonatkozó
történelmi forrás?*

*Talán. De érdemes végiggondolni,
hány perspektívából olvasható
a rabbiniikus irodalom...*

Következő hétre olvasni

Következő hétre:

- Stemberger (2001, pp. 62–74; pdf a honlapon)
- Misna *Berakhot* 1. fejezet (ld. a honlapon, különböző fordításokban)

Első beadandó / beadható feladat

- Olvassa el az Encyclopaedia Judaica következő szócikkét:

Daniel Sperber: Synagogue, The Great. In Michael Berenbaum and Fred Skolnik (eds.), *Encyclopaedia Judaica*, 2nd ed., vol. 19, Macmillan Reference USA, 2007, pp. 383–385.
http://birot.web.elte.hu/courses/2021-Misna/readings/Synagogue_The_Great.pdf.

- Írjon egy kb. 1,5 – 2 oldal terjedelmű esszét arról, amelynek tézise a következő:
a *Nagy Gyülekezet (Kneszet ha-gedola)* történelmileg létezett.
- Az esszé terjedelmének kb. 40%-ban érveljen a tézis *mellett*. Majd a terjedelem kb. 40%-ban érveljen a tézis *ellen*. Végül foglaljon állást: mely érveket tekinti erősebbnek? Tud határozottan dönteni? Vagy csak valószínűbb az egyik álláspont?
- Használja a következő szavakat, kifejezéseket: *történelmileg hiteles / nem hiteles / megbízható / nem megbízható forrás; émikus, étikus; elfogult; kronológia*.
- Határidő: 2021. március 2 (szerda), 10:00. Beadás: emailben, pdf formátumban.

Viszlát következő alkalommal!